

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASI

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU №19. CİNSİ CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI.

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının baş müəllimi, polis polkovnik-leytenantı *Ələkbər Allahverdiyev*

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 5. “ 17 yanvar ” 2007-ci il
(2013-cü ilin dekabr ayında əlavə və dəyişikliklər edilmişdir)

B A K I 2 0 1 3

Mövzu №19: "Cinsi cinayətlərin araşdırılması metodikası "

MÜHAZİRƏNİN PLANI:

GİRİŞ

1. Cinsi cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası və bu növ cinayətləri üzrə sübut edilməli olan hallar.
2. Bu növ cinayətlər üzrə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin xüsusiyyətləri.
3. Cinsi cinayətlərin istintaqı ilə əlaqədar müstəntiqin həyata keçirdiyi profilaktik tədbirlər.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının CM.(mad 149-153) .
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. (mad 221,231-234, 238).
3. Kriminalistika. Ali məktəblər üçün dərslik. K.Q Sarıcalinskayanın redaktəsi ilə. Bakı, 1999, səh. 625-540.
4. Müəlliflər kollektivi. Kriminalistik metodika. Dərs vəsaiti, Bakı, 2010, V fəsil.
5. Osmanov Y. və b. "Müstəntiqin kriminalistik məlumat kitabı". Bakı, 1998.
6. 2012-2013-cü illərin yanvar-dekabr aylarında cinayətkarlığın vəziyyətinə dair məlumat cədvəli.
7. Р.С.Белкин, В.П.Лавров "Криминалистика". Учебник. Том I. Москва, 1988. Стр. 321-328.
8. "Руководство по расследования преступлений". Москва, 1967. Стр.384-403.
9. А.Г.Филиппов, А.Р.Волынский "Криминалистика". Учебник. Москва, 1998. Стр. 359-369.
10. Руководство для следователей. 2- том. Москва, 1982.

GİRİŞ

İnsanın azadlığı və toxunulmazlığı çoxsəpkili anlayışdır. Bu onların həm də, şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığını və cinsi azadlığını əhatə edir. Başqa sözlə desək, kiminsə və hansı formada seksual tələblərin təmin edilməsi yetkin şəxsin hüququdur.

Seksual münasibətlər insan həyatının ayrılmaz sahəsidir. Belə münasibətlər mənəvi normalarla tənzim olunur, cinslərin nikahdaxili və nikahdankənar münasibətləri ilə realizə edilir.

Ölkəmizdə cinsi münasibətlərin normal təzi ümümbəşəri əxlaqa söykənir, bu sahədə hüquqa və hüquq bərabərliyinə Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyası ilə təminat verilir.

Hüququn sahələri heç də insanların cinsi (seksual) münasibətlərinin pozitiv tənzimçisi sayılmır, onlar ancaq cəmiyyətdə cinsi əxlaqın prinsiplərinə və insanların təbii birgəyaşayış qaydalarına açıq zidd olan əməllərin törədilməsini qadağan edir. Bununla belə insanın cinsi toxunulmazlığına və cinsi azadlığına qəsd edən əməllərə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən etməklə, nəticə etibarlı ilə insanların seksual münasibətlərinin mühüm tənzimçisi rolunu oynayır.

Qüvvədə olan cinayət qanununda aşkar seksual zorakılığa görə habelə yetkinlik yaşına çatmayanların cinsi əxlaqını kobud surətdə pozan əməllərə görə məsuliyyət müəyyən edən normalar nəzərdə tutulur. Bu normalar əsasında cinsi toxunulmazlıq əleyhinə törədilən cinayətlərin aşağıdakı növləri fərqləndirilir: zorlama (maddə 149), qadını cinsi əlaqəyə girməyə və ya cinsi şəxslə cinsi əlaqədə olma (maddə 152), əxlaqsız hərəkətlər (maddə 153), uşaqbazlıq (maddə 150).

Qeyd edilən cinayətlər ədəbiyyatda üç qrupa bölünür:

- qadının cinsi azadlığına, səhhətinə və şərəfinə qəsd edən cinayətlər – zorlama (*maddə 149*), qadını cinsi əlaqəyə girməyə və ya cinsi ehtirası sair formada təmin etməyə vadar etmə (*maddə 151*);

- yetkinlik yaşına çatmayanların və az yaşlıların cinsi toxunulmazlığına, normal fiziki, əqli və mənəvi inkişafına qəsd edən cinayətlər – azyaşlıları zorlama (*maddə 149.3.3*), yetkinlik yaşına çatmayanları zorlama (*maddə 149.2.3*), yetkinlik yaşına çatmayanlarla cinsi əlaqədə olma (*maddə 152*), yetkinlik yaşına çatmayanlar barədə əxlaqsız hərəkətlər (*maddə 153*);

- cinsi münasibətlər tərzinə (sisteminə) qəsd edən digər cinayətlər – uşaqbazlıq (*maddə 150*).

2013-cü ildə Respublikada qeydə alınmış cinsi cinayətlərinin sayı 31, onlardan açılıb 15, bağlı qalıb 5, açılma faizi 75 % təşkil edir.

Bu qəbildən olan cinayətlər ilə əlaqədar xüsusi kriminalistik metodika, kriminal hərəkətləri düzgün tövsif etmək üçün, sübut edilməli olan halları (cinayətlərin tərkib elementlərini) dəqiq müəyyən etməkdən ötrü hər bir cinsi cinayət üzrə cinayət-hüquqi xarakteristika böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə ayrı-ayrı növ cinsi cinayətlərin hüquqi şərhinə keçirik.

Sual 1. CINSİ CİNAYƏTLƏRİN KRİMİNALİSTİK XARAKTERİSTİKASI BU CİNAYƏTLƏR ÜZRƏ SÜBUT EDİLMƏLİ OLAN HALLAR

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar aparılan istintaqda, bu növ cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası, onun üsürləri haqqında dərin biliklər böyük əhəmiyyət kəsb edir. Cinsi cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası özündə aşağıda göstərilən elementləri: cinayətlərin törədilmə və gizlədilmə üsulu, zərərçəkmiş şəxsi xarakterizə edən hallar, cinayətkarın şəxsiyyəti, cinayətin törədildiyi yer, vaxt, şərait, xarakterik izlər və onların yaranma mexanizmi və sair bu elementlər arasında qarşılıqlı əlaqəni özündə birləşdirir. Yuxarıda sadalanan kriminalistik xarakteristikanın hər bir elementi konkret hadisənin tədqiqi üzrə sıx əlaqədə olan və bir-birini şərtləndirən tipik qrupunun halları işıqlandırır. Ona görə də kriminalistik xarakteristikanın hər bir elementi ayrı-ayrılıqda təhlilinin aparılması metodiki nöqteyi-nəzərdən məqsədəuyğundur.

Cinsi cinayətlərin törədilmə və gizlədilmə üsulu:

Kriminalistik xarakteristikanın əsas elementi cinayətə hazırlıq, onun törədilməsi və gizlədilməsi üzrə hərəkətlər sistemini özündə birləşdirir;

Cinsi cinayətlər müxtəlif hərəkətlərlə həyata keçirildiyindən, kriminalistik xarakteristikada konkret hərəkətlər, onların ifadə tərzini üsul kimi qəbul edilir. Bu üsullara aşağıdakı hərəkətləri aid etmək məqsədəuyğundur:

- fiziki zor tətbiq etməklə zorlama;
- zor tətbiq etmək hədəsi ilə zorlama (psixi zor);
- zərərçəkənin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə cinsi əlaqədə olma;
- qrup şəxs tərəfindən zorlama;

- qadının maddi, qulluq və s. cəhətdən asılı olmasından istifadə etməklə cinsi əlaqəyə girməyə, ya cinsi ehtirası sair formada təmin, vadar etmək;

- cinsi ehtirası pozğun formada təmin etməklə 16 yaşına çatmamış şəxslə cinsi əlaqədə olmaq.

Pozğun formada tərif etmə dedikdə, bioloji xüsusiyyətlərlə (sadizm, mozaxizm) və ya sosial xarakterli (qrup halında və ictimai yerlə nümayişkəranə cinsi əlaqədə olma) hərəkətləri ilə müşayiət olunan cinsi əlaqə başa düşülür.

- 16 yaşına çatmamış şəxs barəsində əxlaqsız hərəkətlər etmək.

Əxlaqsız hərəkətlər dedikdə, uşağın cinsi orqanlarını əlləşdirmək, müxtəlif seksual xarakterli jestlər və söhbətlər aparmaq, cinsi əlaqə səhnələri nümayiş etdirilən pornoqrafik kitablar, şəkillər, videofilmlər göstərmək, cinsi pozğunluğu öyrətmək və s. başa düşülür.

- kişinin kişi ilə könüllü cinsi (homoseksual) əlaqə olması.

Bu cinsi əlaqənin iştirakçılarından biri aktiv pederast, digəri isə passiv pederast qismində, bəzən isə qarışıq şəkildə həyata keçirilir.

Cinsi cinayətlərdə fiziki zor üsulu dedikdə, cinayətkar tərəfindən zərərçəkmiş şəxsə qarşı zərbələrin endirilməsi, bədən xəsarətlərinin yetirilməsi, nəfəs yolunun qapanması, əl-qolun bağlanması, burulması və s. hərəkətlərin cinayətin qurbanının müqavimətinin dəf edilməsi başa düşülür.

Bəzən isə cinayətkar uzun sürən mübarizədən (əlbəyaxadan) sonra, zərərçəkmiş şəxs heydən düşdükdən, sütləşdikdən sonra özünün mənfur niyyətini həyata keçirir.

Cinsi cinayətlərdə psixi zor zərərçəkmişin müqavimətini dəf etməklə zorlamaq üçün həm üsul, həm də vasitə kimi çıxış edir desəm, yəqin ki, yanılmaram.

Bu zaman sözlə – ölümlə və ya bədən xəsarətləri yetirməklə, zərərçəkmiş şəxsin özünün və ya qohumlarının şəxsi maraqlarına zərər

yetirməklə, onun haqqında rüsvayedic məlumatları yaymaqla (şantaj) hədələmə ifadə formasından istifadə edilir.

Yuxarıda göstərilən hərəkətləri müşayiət edən psixi zor zamanı, həm də kriminalistlik xarakteristikanın digər elementləri cinayətin törədilmə aləti kimi çıxış edir. Bu növ cinayətlər zamanı odlu və ya soyuq silahlar, kəndirlər, narkotik və ya bihuşedic maddələr, əl-qolu bağlamaq və tıxamaq üçün yapışqan lentlər, penisin ereksiya vəziyyətində şulyajı (qızlıq pərdəsini dağıtmaq üçün və ya impotent cinayətlər tərəfindən istifadə edilir) və ya onu əvəz edən predmetlər (karandaş, banan) və digər əşyalardan istifadə edilir. Köməksiz vəziyyətdə törədilən zor cinayətləri zərərçəkmişin fiziki və psixi səbəbdən cinayətkara müqavimət göstərə bilməməsi və ya ona qarşı edilən hərəkətlərin xarakterini və əhəmiyyətini dərk etmə qabiliyyətinin olmaması kimi başa düşülür. Maraqlı hal ondan ibarətdir ki, qanunverici, zərərçəkmişin kim tərəfindən köməksiz (sərxoş, bihuş) vəziyyətə gətirilməsini tövsifedic əlamət kimi nəzərdə tutmamış, bunu ancaq cəza təyin etməyə təmin kimi qəbul etmişdir.

Aldatma yolu ilə qadının razılığı ilə cinsi əlaqədə olma (məsələn, evlənəcəyi, vəzifəyə təyin edəcəyi, hər hansı hədiyyə verəcəyi və s.) bu növ cinayətin deyil, digər cinayətin tərkibini yaradır. Bu növ cinayətlərin gücləndirilməsinin ən geniş yayılmış üsulları:

- cinayətkarın maskalanması (biğ, saqqal və s.);
- özü haqqında məlumat vermək və ya yalan məlumat vermək;
- zərərçəkmiş şəxsi öldürmə;
- zərərçəkmiş şəxsə ilk tibbi yardım göstərməyə cəhd;
- nikah müqaviləsi bağlamaq;
- susmağa məcbur etmək (pulla, hədə-qorxu ilə və s.).

Cinsi cinayətlərin törədildiyi yer, vaxt və şərait – kriminalistlik xarakteristikanın digər ünsürlər qrupunu təşkil edir.

Cinsi cinayətlərdə əməlin törədildiyi cinayətin baş verdiyi məkana – yer, hadisənin törəmə prosesinin davamı, uzanması miqyasını müəyyən

edən ölçüyə isə – cinayətin törədilmə vaxtı deyilir. İctimai təhlükəli əməlin törədildiyi şərait isə cinayətin törədildiyi sosial mühiti nəzərdə tutur.

Bu növ cinayətlərdə cinayətin törədildiyi yer, vaxt və şərait bir-birini şərtləndirir, bəzən isə üst-üstə düşür.

Belə ki, zorlama cinayətləri müxtəlif yerlərdə yaşayış mənzillərində, parklarda, meşədə, dəmiryol vaqonlarında, avtomobildə və s. yerdə, əgər zərərçəkmiş səs-küy salarsa, heç kimin eşidə və görə bilməyəcəyi, ətrafdakıların kömək əlini uzatmaq imkanının məhdud olduğu şəraitdə, adətən, sutkanın qaranlıq hissəsi ərzində, bəzən şagirdlər məktəbdən evə qayıdarkən, qadınlar tənha qalarkən, kütləvi-mədəni tədbirlərdən sonra (diskoteka, konsert və tədbirlər) və s. vaxtlarda törədilir.

Cinayətkarı xarakterizə edən hallar:

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar cinayətkarları yaşına, təhsilinə, sosial vəziyyətinə görə müxtəlif təsnifat qruplarına ayırmaq olar.

Əksər hallarda cinayətkarlar zərərçəkmiş şəxsi az-çox tanıyan şəxslər olurlar. Bir qayda olaraq, cinayətkarlar (zorbazorlar) – xuliqanlıq meyilli, mənəviyyatsız, cəmiyyətə hörmət etməyən, aqressiv – qəddar təbiətli, şəxsiyyəti alçaldan, ətrafdakılara qaşu rixşəndlə yanaşma davranışına malik olurlar.

Bəzən cinayətkarlar zorla cinsi əlaqədə olduqdan sonra zərərçəkmiş şəxsə paltarını səliqəyə salmaqda kömək edir, onu evədək ötürür, yaşayış, iş, təhsil yeri ilə maraqlanır, yenidən görüşmək üçün təkliflə cinayəti ört-basdır etməyə cəhd göstərir.

14-17 yaşlı yeniyetmə cinayətkarlar bu növ cinayəti çox nadir hallarda tək törədirlər. Belə, ki onlar qadının müqavimətini qırmaq məqsədilə qrup halında birləşirlər.

Cinayətkarın hərəkətlərinin xarakterindən irəli gələrək, onun şəxsiyyəti haqqında mülahizələr yürütmək olar. Müasir dövrdə

kriimnalistikanın ən aktual sahələrindən biri olan cinayətkarın profili də bu biliklər əsasında qurulur. Bu növ cinayətlərdə isə sadizm, bədənə zərər vurma, meyit üzərində təhqiramiz hərəkətlər (meyiti zorlama – nekrofiliya), cinayətkarın psixi anomaliyaları (şizofreniya, maniakal vəziyyət, nekrofiliya və s.) haqqında məlumatlar verə bilər.

Zorlama cinayətlərində 14 yaşına çatmış, fiziki, anlaqlı kişi cinsinə mənsub şəxs subyekt ola bilər. Qadınlar isə bu cinayətlərdə icraçı qismində deyil, iştirakçılığın qalan digər növlərində cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilərlər.

Sual 2. BU NÖV CİNAYƏTLƏR ÜZRƏ AYRI-AYRI İSTINTAQ HƏRƏKƏTLƏRİNİN KEÇİRİLMƏSİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi:

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, zərərçəkmiş şəxsin ifadələri zorlamayı sübuta yetirmək üçün vacib amildir (əsasən iş üzrə şahidlər olmadıqda). Ona görə də dindirmə zamanı törədilmiş cinayətin bütün hallarını maksimum ətraflı, tam müəyyən edərək, xüsusi diqqəti faktla bağlı müxtəlif epizodlara, detallara yönəltmək lazımdır. Adətən, cinayətin törədilməsinin xırda detallarının araşdırılması nəticəsində cinayətkarı ifşa etmək, zərərçəkmiş şəxsin ifadəsinin düzgünlüyünü yoxlamaq mümkündür.

Dindirməyə başlamazdan əvvəl, müstəntiq, zərərçəkmiş şəxsin təbii utancaqlığını aradan qaldırmağa çalışmalı, istintaq məlumatlarının yayılmayacağını, məhkəmə baxışının qapalı keçiriləcəyi barədə onu inandırmalıdır. Əgər azyaşlı və ya yetkinlik yaşına çatmayan qız və oğlan öz təbii utancaqlığını qət edə bilməzsə, hadisəni tam təfərrüatı ilə təsvir etməkdə çətinlik çəkərsə, onların ətraflı ifadələrinin vacibliyini səbr, həmçinin onlara öz ifadələrini yazılı formada qeyd etməyi təklif edərək, sonradan zəruri halların dəqiqləşdirilməsi üçün əlavə sualların verilməsi ilə yaranmış şəraitdən faydalanmaq mümkündür.

Zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi cinayət hadisəsi ilə əlaqədar olmağı da göstərilən halların müəyyən edilməsi ilə başlanır:

- harada, nə vaxt və hansı şəraitdə cinayət törədilmişdir;
- zərərçəkmiş şəxs hadisə yerinə necə gəlmişdir;
- fiziki və ya psixi zorakılıq hansı formada ifadə olunmuşdur;
- ona hansı predmetlə, nə cür xəsarətlər yetirilmişdir;
- nə ilə hədələnmişdir, cinayətkar silahdan istifadə etmişdirmi;
- cinayət bitmişdirmi, əgər bitmişdirsə, nə üçün;
- zərərçəkmiş şəxs müqavimət göstərmişdirmi (əgər yox, nə üçün, əgər hə, bu müqavimət nə ilə ifadə olunub);

- zərərçəkmiş şəxs köməyə çağırımı, hansı ifadələr işlədilib və nə qədər uca səslə;
  - cinayətکارa zərbələr endiribmi – cırmaqlayıbmi, dişləyibmi və s.;
  - onun yetirdiyi xəsarətlər cinayətکارın bədənində qala bilərdimi;
  - zərərçəkmişin bədənində və ya paltarında zor tətbiq etmə izləri qalıbmı;
  - deflorasiya (bakirəliyin pozulması) baş veribmi;
  - zərərçəkmiş əvvəllər cinsi əlaqələrdə olubmu, zorlama anında doğuşdan sonra, abortdan sonra, xəstə və ya köməksiz vəziyyətdə olubmu;
  - hamilə deyildir ki, zorlama faktı menustrasiya vaxtına təsadüf edibmi?
  - zərərçəkmiş hadisə vaxtı hansı paltarda idi (paltarın, o cümlədən, alt paltarın bütün rekvizitlərini təsvir etmək);
  - sonradan bu paltarlar yuyulubmu, ütülənibmi?
  - cinayətکار hadisə vaxtı hansı paltarda idi (yadında qalmış bütün əlamətləri təsvir etmək);
  - hadisə yerində cinayətکارa məxsus hansı əşyalar qalıb və ya qala bilərdi;
  - hadisə yerində (onun yaxınlığında) onları kimlər görə bilərdi (hadisədən əvvəl və ya sonra);
  - baş vermiş hadisə haqqında kimə, nə vaxt və harada məlumat vermişdir;
  - əgər hadisədən dərhal sonra polisə müraciət edilməmişdirsə, hansı səbəbdən;
  - özünün təşəbbüsü ilə polis orqanlarına müraciət edir.
- Əgər cinayətکار zərərçəkmiş şəxsə məlumdursa, yuxarıda sadalanan hallardan əlavə müəyyən edilməli hallar:
- cinayətکارın adı, soyadı, atasının adı, ünvanı, iş yeri və vəzifəsi;
  - onların qarşılıqlı münasibətinin tarixi;

- aralarındaolan şəxsi “haqq-hesabların” mövcudluğu;
- zorbazor əvvəllər and, evlənmək, cinsi əlaqədə olmaq təklifi edibmi və ya zorlamağa cəhd edibmi;
- zorbazorun təklifinə o necə reaksiya verib;
- onlar arasında cinsi əlaqə, müxtəlif yazışmalar (onların məzmununu araşdırmaq) foto-video çəkilişlər olubmu;
- onların bu hadisə baş verməsi ilə nəticələnən görüşü əvvəlcədən planlaşdırılmamışdır;
- hansı məqsədlə o bu görüşə;
- onlar arasındakı münasibətlər kimə məlumdur;
- zorlama hadisəsindən sonra onlar görüşübümü, zorbazor özünü necə aparmışdır, ərizə verməmək xahişi ilə müraciət etmişdirmi (bunun müqabilində nə söz vermişdir);
- verdiyi ifadələri hansı faktlarla əsaslandırma bilər (bu sual dindirmə prosesi boyu zərurət yarandıqda verilməlidir)?

Əgər zorbazor zərərçəkmiş şəxsə məlum deyilsə, onda əlavə suallar, cinayətkarın şəxsiyyətini müəyyənləşdirmək, sonra isə onu axtarıb, ifşa etmək məqsədinə qulluq etməlidir. Xüsusən cinayətkarın zahiri əlamətləri, onun fərdi xüsusiyyətləri (yerişi, səsi, danışmaq manerası, əl-qol hərəkətləri, jesti və s. (onun üstündə olan əşyalar) saat qolbağı, üzük, kitab, portfel və s.) haqqında məlumatlar böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əgər cinayət qrup tərəfindən törədilibsə, hər birinin “şifahi portret”indən savayı, onların bir-birinə müraciət forması, işlətdikləri sözlər və cinayətdə iştirakçılıq dərəcəsini (bilavasitə rolu) müəyyən edən suallar qoyulmalıdır.

Əgər cinayətkar avtomobildən, motosikl və ya velosipeddən istifadə etmişsə, nəqliyyat vasitəsinin nömrəsi, markası, rəngi, atın fərdi xüsusiyyətləri (yüyən, yəhər və s. ləvazimatları) haqda məlumatlar əldə etmək zəruridir.

Həmçinin, əgər zorlama zərərçəkmiş şəxsə məxsus əşyaların talanması ilə müşaiyət olunmuşsa, talanmış əşyaların fərdi əlamətlərinin təsvirini əldə etmək çox vaxt vacibdir (gələcəkdə onun axtarışını təşkil etmək, ola bilsin ki, bu əşya tapıldıqdan sonra cinayətkar ifşa edilsin).

Şəxsi müayinə

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar şəxsi müayinə təxirəsalınmaz istintaq hərəkətlərindən biri olub, iş üzrə sübutlar toplamaq məqsədilə keçirilir və böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu istintaq hərəkətlərinin obyektı həm zərərçəkmiş, həm də cinayətdə şübhə edilən şəxs ola bilər.

Cinsi cinayətlər üzrə şəxsi müayinə həkim tərəfindən bədəndə cızıqlar, çapıqlar kəsiklər, digər xəsarətlər, həmçinin xüsusi əlamətlərin (çapıqlar, xal, yanıq yerləri, döyülmələr) aşkar edilməsi məqsədilə keçirilir. Bu növ cinayətlərlə əlaqədar bədəndə xəsarətlər, qan və sperma izləri, bədəndə və dırnaq altındakı çirkələr (dırnaqaltı maddələr) aşkar və fiksə (qeyd) edilməlidir.

Şəxsi müayinə zamanı məhkəmə fotoqrafiyasının tətbiq edilməsi, sonradan keçiriləcək ekspert tədqiqatının işini açanlaşdırma, məhkəmə baxışında istifadə edilə bilər.

Şəxsi müayinəyə bədənin bütün hissələri, əsasən əllər, ayaqlar, qarın nahiyəsi, döş, boyun, digər hissələr məruz qala bilər. Dırnaqaltı maddələrin tərkibində cinayətkara (zərərçəkmiş şəxsə) məxsus paltarın lifləri, saç, qanı, epitelia (əzələlərin və bədən boşluqlarının üstünü örtən toxuma) və s. mikrohissəciklər aşkar etmək mümkündür.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 238-ci maddəsində şəxsi müayinənin aparılması qaydası göstərilir:

Təqsirləndirilən şəxsin (şübhə edilən şəxsin) və zərər çəkmiş şəxsin müayinəsi müstəntiqin qərarı ilə məhkəmə-tibb ekspert tərəfindən aparılır.

Şəxsi müayinə, müayinə edilən şəxsin soyundurulması ilə əlaqədar olduğu hallarda bu istintaq hərəkəti eyni cinsdən olan hal şahidlərinin iştirakı ilə aparılır.

Müayinə edilən şəxs müstətiqlə bir cinsdən olmadıqda və bu şəxsin soyundurulması lazım gəldikdə, müstətiqin müayinədə iştirakı haqlı deyildir. Belə halda şəxsi müayinə iki nəfər hal şahidinin (eyni cinsli) iştirakı ilə həkim tərəfindən aparılır.

Şəxsi müayinənin nəticələri haqqında, müayinə aparılmış şəxs tərəfindən, müayinənin aparılmasında müstətiqin iştirak etdiyi hallarda isə habelə müstətiq tərəfindən imzalanan protokol tərtib edilir.

Şəxsi müayinə zamanı müayinə edilən şəxsin ləyaqətini alçaldan və ya səhhəti üçün təhlükəli olan hərəkətlərə yol verilmir.

Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin dindirilməsi

Şübhəli şəxsin, təqsirləndirilənin dindirilməsi işin bütün materiallarını nəzərə almaqla ciddi hazırlıq tələb edir. Cinsi cinayətdə şübhə edilən şəxsin dindirilməsi dindirilən şəxsin tutduğu mövqedən (cinsi əlaqədə olan zorlama faktını boynuna alır və ya inkar edir) asılı olaraq, dindirmənin taktikası seçilir.

İstintaq təcrübəsində cinsi əlaqədə olma (zorlama və b.) faktını inkar etmənin tipik kələk fəndlərinə aid etmək olar: cinsi əlaqəyə girmənin onun impotentliyindən irəli gələrək mümkün olmaması; alibi (cinayət törədən vaxt təqsirləndirilən şəxsin başqa yerdə olması); qisas almaq məqsədilə onu ləkələmə, nüfuzdan salma və s. hər bir halda şübhəli şəxsin verdiyi ifadələrə diqqətlə yanaşmalı, əgər onlar realdırsa, baş vermiş hadisəni tam təcridatı ilə canlanqdırmaq məqsədilə yoxlanılmalıdır. Belə ki, cinsi əlaqədə könüllü olma məlumatı şahidlərin, zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi, müayinə, ekspertiza materiallarının öyrənilməsi yolu ilə yoxlanılır.

Şübhəli şəxsin (təqsirləndirilənin) gətirdiyi alibi isə onun verdiyi ifadələrin detallandırılması yolu ilə cinayətin baş verdiyi vaxt və ya yerlə bağlı ifadələr yoxlanılır. Verilmiş ifadələrin hər bir fraqmenti şahidlərin dindirilməsi, sənədli məlumatların alınması (nəqliyyatdan istifadə biletləri, teatr bileti, ezamiyyət vərəqəsi və s.) yolu ilə yoxlanılır, dəqiqləşdirilir.

Şübhəli şəxsi (təqsirləndirilənin) cinsi cinayətdən sonrakı müddətdə nə ilə məşğul olmasını sərbəst daşınmasına imkan yaratmaq məqsədəuyğundur. Əgər zərərçəkmiş şəxs cinayətdə şübhə edilən şəxsi (təqsirləndirilən) tanıyorsa, onda ondan ərizəçi ilə aralarındakı qarşılıqlı münasibət, onların necə tanış olması və görüşləri haqqında məlumatlar almaq lazımdır. Dindirmə prosesi dindirməni aparan şəxsin alınmış ifadələri yazaraq, dindirilən şəxsə onun verdiyi ifadələrin digər yığılmış sübutlara uyğun olub-olmaması haqqında heç bir məlumat vermədən davam etdirilir. Əgər həqiqətə uyğun ifadə verməzsə, sonradan sübutlara əsaslanan fakt qarşısında qoyulur.

İlkin dindirmədə cinayətin törədildiyi vaxt şübhəli şəxsin harada, hansı paltarda nə ilə məşğul olması müəyyənləşdirilir. Eyni zamanda onun paltarının müayinə və şəxsi müayinəsi istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi məqsədəmüvafiqdir.

Əgər paltarda və ya şübhəli şəxsin bədənində hər hansı xəsarət aşkar edilirsə, bu izlərin yaranması haqqında həmin şəxslərdən mütləq məlumat alınmalıdır. Bir qayda olaraq, cinayət törədildikdən bilavasitə sonra yoxlanılan şübhəli şəxslər dindirilərək onların bu cinayətlə əlaqəsinin olmamasını təsdiqləyən fərziyyəni (alibi) dəqiqləşdirməyə, konkretləşdirməyə (bəzən hazırlamağa) məqam tapmayaraq verdikləri ifadələrdə kifayət qədər ziddiyyətlərə yol verirlər.

Ayrı-ayrı istintaq şəraitlərinə uyğun olaraq, tutulmuş təcrübəli cinayətkarın dindirilməsi, onun şəxsiyyətini xarakterizə edən, onun cinayət törədilməsinə qədər və sonrakı davranış haqqında məlumatlar əldə etdikdən sonra keçirmək məqsədəuyğun hesab edilir.

Əgər dindirilən şəxs cinsi əlaqədə olmanın zorakılıqla müşayiət edilməsini inkar edərsə, bunun belə olduğu halda nə üçün ərizəçinin hansı məqsədlə onu təqsirləndirdiyini (şübhəli şəxsin fikrincə) araşdırmaq lazımdır.

Cinsi cinayətlər haqqında ərizə cinayət hadisəsi baş verdikdən uzun müddət sonra daxil olmuşsa, zərərçəkmiş şəxs və cinayətdə şübhə edilən şəxsin qarşılıqlı münasibətlərinin müəyyənləşdirilməsi istiqamətində sualların verilməsi xüsusilə vacibdir.

Cinayət törətməkdə şübhə edilən şəxsin dindirilməsi Azərbaycan Respublikası CPM-nin 232-ci maddəsində öz əksini tapmışdır. Şübhə edilən şəxsin dindirilməsi dərhal və hər halda tutma vaxtından altı saatdan gec olmayaraq, müəyyən edilmiş qaydalar üzrə aparılır. Dindirmədən qabaq şübhə edilən şəxsə onun dindirməni həyata keçirən şəxsin hərəkətlərindən şikayət verməyə, izahatlar verməyə vəsatətlər verməyə hüququ (AR CPM-nin 234-cü mad.) olduğu izah olunur. Ona hansı cinayəti törətməkdə şübhə edildiyi elan edilir, bu barədə onun dindirmə protokoluna qeydlər edilir. Şübhə edilən şəxs onun tərəfindən törədildiyi şübhələnilən cinayətin halları, habelə onun şəxsiyyətini müəyyən etmək üçün zəruri olan hallar haqqında və iş üzrə zəruri olan sair hallar haqqında dindirilə bilər.

Şübhə edilən şəxsin dindirilməsi zamanı protokol tərtib edilir və protokola şübhə edilən şəxsin ifadələri yazılır. Protokola şübhə edilən şəxs və dindirməni aparan şəxs imza edirlər.

Axtarış və götürmə

Cinayətdə şübhə edilən şəxsi dindirdikdən bilavasitə sonra, cinayətin törədilməsi zamanı onun əynində olan paltarını və ayaqqabını götürmək lazımdır. Bu zamanı götürülən əşyaların üzərindəki izləri zədələmək və ya məhv etmək təhlükəsi nəzərdən qaçırılmamalıdır.

Əgər iş üzrə maraqlandıran, maddi sübut sayıla bilən əşyalar şübhəli şəxs tərəfindən könüllü verilməzsə, yaxud təqdim edilmiş əşyalar zərərçəkmiş şəxsin ifadəsində göstərilənlərə müvafiq olmazsa, onda şübhəli şəxsin evində (iş yerində) axtarışın keçirilməsi zərurəti yaranır, həmçinin axtarış istintaq zamanı zərərçəkmiş şəxsi hədələməkdə cinayəkarın istifadə etdiyi silah, zərərçəkmiş şəxsə məxsus əşyalar (dəsmal, qiymətli əşyalar, sənədlər, fotosəkillər). Məsələn, 1997-ci ildə zorlama cinayətində ittiham edilən Polis Akademiyasının müdavimlərinin qaldıqları yataqxanadan cinayətin törədilməsində istifadə edilmiş oyuncaq tapança, qeyri-qanuni saxlanılan 5,6 mm-lik patronlar, cinayət zamanı nümayiş etdirilmiş əxlaqsız hərəkətlərin çəkilmiş fotosəkilləri və fotoneqativi, paltarla, ayaqqabılar aşkar edilərək, götürülmüşdür.

Əgər şübhəli şəxsin cinayətin baş verdiyi yerdə olması aşkar edilərsə, bununla əlaqədar onun yaşadığı və ya iş yerində, hadisə yerində aşkar edilmiş ayaq izinin, parça liflərinin həmin yerə məxsus üzərində mikrohissəciklərin (torpaq, sement, sarı qum, bitki qırıntıları və s.) qalması ehtimalı olunan paltarın və ya ayaqqabının aşkar edilərək götürülməsi zəruridir.

Axtarış aparılan zaman bağlı bina və saxlanış yerinin sahibi müstəntiqin tələbi üzə bunları açmaqdan imtina edərsə, müstəntiq həmin bina və saxlanış yerini açmağa haqlıdır. Bu zaman müstəntiq qapıların, qifillərin və digər predmetlərin lazımsız yerə xarab edilməsinə yol verməməlidir.

Zəruri hallarda müstəntiqin təklifi ilə axtarış aparmada iştirak etmək üçün polis işçiləri, habelə müvafiq mütəxəssislər (bioloqlar, texnik-kriminalistlər, kinoloqlar xidməti – axtarış iti ilə birlikdə və s.) dəvət edilirlər.

Axtarış aparılan bina və ya yer zərurət olduqda mühasirəyə alın bilər. Təxirə salına bilməyən hallardan başqa, götürmə və ya axtarış gündüz aparılır.

Cinsi cinayətlər üzrə müstəntiq lazım olduqda təqsirləndirilən şəxsi, şübhə edilən şəxsi, zərər çəkmiş şəxsi, şahidi axtarış və götürmənn aparılmasında iştirak etməyə cəlb edə bilər.

Axtarış aparılan şəxslərə, hal şahidlərinə müstəntiqin bütün hərəkətləri zamanı iştirak etmək və bu hərəkətlərə dair məlumat vermək hüququ olduğu izah olunmalıdır və bunlar protokolda yazılmalıdır. Axtarış və götürmə aparılarkən müstəntiq, aşkar edilmiş və axtarılan şəxsin və ya digər şəxslərin həyatının gizli cəhətlərinin yayılması üçün tədbir görməlidir. Axtarış zamanı işlədilməsi qanunla qadağan olunmuş tapılan predmetlər də götürülməlidir. Axtarış və götürmə aparılması əsasları, istintaq hərəkətlərinin keçirildiyi yer, iştirak edən şəxslər, müstəntiq tərəfindən aparılan hərəkətlər, axtarış və götürmənin nəticələri, götürülən predmetlərin ayrıca siyahısı tərtib olunduqda bu siyahı axtarış və götürmədə iştirak etmiş şəxslərin oxuması üçün onlara verilir. Protokol və protokola əlavə (siyahı, sxemlər) iştirak edənlər tərəfindən imzalanır. Protokolun (protokola əlavələrin) ikinci nüsxəsi axtarış və götürmə aparılan şəxsə, onun ailə üzvlərinə müəssisə, idarə, təşkilat nümayəndəsinə verilir.

Məhkəmə ekspertizaları

Elm və texnikanın inkişafı müxtəlif mürəkkəb kriminalistik ekspert tədqiqatlarının aparılmasına imkan yaradır ki, bunun da nəticəsində cinayət işi üzrə əhəmiyyətli sübutlar əldə etmək mümkündür.

Kriminalistik ekspert tədqiqatının müasir metodları (mikrokimyəvi analiz, elektron mikroakriya və elektronografiya, spektroqrafik elementlər və spektral-lyuminesent analizlər) hadisə yerində aşkar edilmiş torpaq nümunələrinin, şübhəli şəxsin paltarında, ayaqqabısında dirnağının altında aşkar edilmiş mikrohissəcikləri fərqləndirməyə (differensasiya etmə) bəzi hallarda isə eyniləşdirməyə (identifikasiya) imkan verir.

Məhkəmə ekspertizalarını təyin edərkən, müstəntiq ekspert qarşısında tam və düzgün formula edilmiş suallar qoymalıdır. Məlumdur ki, ekspert özünün xüsusi bilikləri çərçivəsində qoyulmuş suallara cavab verir, onun qarşısında hüquqi xarakterli sualların qoyulması yolverilməzdir. Belə ki, kriminalist alim Y.M.Yakovlev qeyd edir ki, cinsi cinayətlərlə əlaqədar çox vaxt məhkəmə tibbi ekspert qarşısında, səhvən hüquqi xarakterli sual qoyulur: “Zorlama baş vermişdirmi?” Bu sualın düzgün verilməsi, onun tibbi xarakterini açıqlayır: “Zərərçəkmiş şəxsin bədənindəki əlamətlərdən, zorakı cinsi əlaqədə olma nəticəsi çıxarıla bilərmi?”

Analoji tövsiyələr digər kriminalist-alim V.İ.Prozoqovskinin redaktorluğu ilə “Məhkəmə təbabəti” dərslində verilmişdir.

Zərərçəkmiş şəxsin məhkəmə-tibbi ekspertizası, onun bədənində və ya orqanizmində cinsi əlaqədə olması, bununla bağlı zorakılığın olub-olmaması və s. müəyyən etmək məqsədilə keçirilir. Məhkəmə-tibbi sahədə mütəxəssis olmadıqda, ekspertizanın keçirilməsini ginekoloqa və ya həkim-akuşerə (mamaçaya) həvalə etmək (təxirəsalınmaz hallarda, məsələn, bir neçə günə spermanın məhv ola biləcəyi halı vəs.) tövsiyə olunur. Bundan əlavə ekspert rəyinin qısa müddətdə alınması, hərərçəkmiş şəxsin ifadələrinin düzgünlüyünü yoxlamağa, həmçinin istintaqın sonrakı gedişatının düzgün istiqamət alınmasına şərait yaradır.

Ekspert qarşısında aşağıdakı suallar qoyula bilər:

1. Zərərçəkmiş şəxsin qızlıq pərdəsinin tamamı pozulubmu, əgər pozulubsa, onun pozulma müddəti nə qədərdir?
2. Zor tətbiq etmə izləri varmı, onlar hansı xəsarətlərlə ifadə olunur?
3. Zöhrəvi xəstəliklərin əlamətləri varmı, varsa, hansı zöhrəvi xəstəlik və hansı müddət ərzində mövcuddur?
4. Zorakılıqla əlaqədar digər xəsarətlərin əlamətləri varmı?
5. Zərərçəkmişin qızlıq pərdəsinin quruluşu, onunla cinsi əlaqəyə pərdəni pozmadan girməyə imkan verirmi?
6. Zərərçəkmiş xəsarətləri özünə əli ilə yetirə bilərdimi?

7. Kişinin cinsi orqanının qadının cinsi orqanına daxil olması barədə dəlillər varmı, əgər varsa, məhz hansı dəlillər vardır?

8. Zərərçəkmişin paltarında sperma və ya qan izləri vardımı, varsa, onlar hansı qrupa aiddir?

9. Göstərilən şəxs cinsi münasibətdə olma qabiliyyətinə malikdirmi, əgər qabil deyilsə, hansı səbəblərdən?

10. Tədqiqat anında hamiləlik müddəti nə qədərdir?

11. Göstərilən şəxs mayalandırma qabiliyyətinə malikdirmi və s.

Əgər vaxtında məhkəmə-tibbi ekspertiza keçirmək mümkün olmazsa, şəxsi müayinə istintaq hərəkətinin aparılması zəruridir. Bu istintaq hərəkətinin nəticəsində əldə edilmiş məlumatlar sonrakı məhkəmə-tibbi ekspertizada istifadə oluna bilər. Cinsi cinayətlərlə əlaqədar cinayətkarları ifşa etmək məqsədilə material, maddə və onlardan hazırlanmış məlumatların kriminalistik ekspertizası təyin edilə bilər.

Bu növ cinayətlər üzrə MMMKE-nin obyektlərinə bir qayda olaraq, hadisə yerində qalmış, cinayətlərin və ya zərərçəkmişin bədənində, paltarında aşkar edilmiş mikrohissəciklər (parça liflər, torpaq zərrəcikləri, canlı orqanizmlərin toxumaları, bitki qalıqları və s.) aiddir. Bu ekspertizanın həlli üçün aşağıdakı suallar qoyula bilər:

1. Zərərçəkmiş şəxsin paltarında kənar liflərin mikrohissəcikləri vardımı? Əgər varsa (onlar göstərilir), geyim əşyalarının tərkib liflərinin cinsinə (qrupuna) uyğun olaraq, şübhəli şəxsin geyim əşyalarına (obyektlər göstərilir) mənsubdurmu?

2. Zərərçəkmiş şəxsin və şübhə edilən şəxsin paltarında qarşılıqlı keçmiş liflər varsa, bu əşyalar qarşılıqlı təmasda (kontaktada) olmuşdurmu?

3. Təqdim olunan paltarlar üzərində eyni mənşəyə malik olan mikrohissəciklər varmı?

4. Təqdim olunan dırnaq nümunələri (dırnaqaltı mddələr) üzərində kənar mikrohissəciklər vardımı? Vardırsa, onlar hansı cins (qrup) mənsubiyyətinə aiddir və s.

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar zərərçəkmiş şəxsin, şübhə edilən şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri ilə əlaqədar sualları həll etmək üçün məhkəmə-psixoloji ekspertiza təyin edilir. Bu ekspertizanın həlli üçün aşağıdakı suallar qoyula bilər:

1. Zərərçəkmiş şəxs hansı fərdi-psixi xüsusiyyətlərə malikdir?
2. Hadisə zamanı zərərçəkmiş şəxs hansı psixi vəziyyətdə olmuşdur?
3. Zərərçəkmiş şəxsin fərdi-psixi xüsusiyyətlərindən və hadisə baş verərkən, psixi hallarından asılı olaraq zorbazora müqavimət göstərmək qabiliyyətinə malik olmuşdurmu?
4. Zərərçəkmiş şəxsin psixi inkişafını nəzərə alaraq, onun yaranmış şəraitin mahiyyətini tam dərk etməsi və davranışının mümkün nəticələrini görə bilməsi müəyyənləşdirilsin.
5. Əqli və psixi inkişafını nəzərə almaqla, yeniyetmə öz hərəkətlərinin mənasını dərk edə bilərdimi və s.

İstintaq zamanı tibbi-psixoloji, psixoloji-psixiatrik ekspertizaların keçirilməsində mütəxəssis-psixoloqdan başqa psixiatriya sahəsində xüsusi biliyə malik olan mütəxəssislər də dəvət oluna bilər.

Bu növ cinayətlərlə əlaqədar insan orqanizminin ifrazatının (tüpürcək, sidik, nəcis, sperma, tər-yağ hissəcikləri, qan və s.) qrup və növ mənsubiyyətini müəyyən etmək məqsədilə məhkəmə-bioloji ekspertizası (məhkəmə tibbi ekspertiza bürosunun laboratoriyasında) keçirilir. Bu ekspertiza eyni zamanda tədqiqat obyektinə görə: bitki mənşəli obyektlərin; bitki mənşəli narkotik vasitələrin; torpaqşünaslıq və heyvan mənşəli obyektlərin ekspertizası kimi növlərə ayrılır.

Bu növ cinayətlərdə cinsi pozğunluqların xarakteri ilə əlaqədar sualları həll etmək məqsədilə məhkəmə-seksoloji və ya məhkəmə psixiatrik ekspertizası təyin edilir.

Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə məhkəmə ekspertizası

Azərbaycan Respublikası CPM-də göstərildiyi kimi, yalnız potoloji xüsusiyyətlərin deyil, həm də normal psixioloji xüsusiyyətlərin deyil, yaddaş, qavrama, intellekt və s. öyrənilməsi məqsədilə, istintaq orqanları tərəfindən ekspretizanın təyin edilməsi məcburi sayılır. Cinayət işi üzrə sübut edilməsi olan halların düzgün qavranılması, yadda saxlanması və yada salınması yalnız ruhi xəstəliklərin fərdi psixioloji xüsusiyyətlərindən, onun formalaşması şəraitindən asılıdır. Cinsi cinayətlər üzrə məhkəmə-psixologiya ekspertizasının təyin olunması üçün aşağıdakılar zəruridir:

- yetkin yaşına çatmayanın qeydiyyatda durduğu və müalicə olunduğu poliklinika, xəstəxana və dispanserdən müvafiq sənədləri toplamaq;

- onun məktəbəqədər və məktəb dövrü haqqındakı məlumatları (davranış xüsusiyyətlərini, sevimli məşğuliyyəti, təhsilə münasibəti və s.) həyat, tərbiyə şəraitini öyrənmək;

- valideynlər və onların uşaqların tərbiyəsinə münasibətini öyrənmək.

Yetkinliyin müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-tibbi ekspretizanının keçirilməsi vacibdir. Şəxsin yaşı haqqında lazımi sənədlərin alınması mümkün deyildirsə, həqiqi yaşın qəsdən gizlədilməsi, yeniyetmənin yaşı haqqında sənədin həqiqiliyinə şübhə yaratması hallarında cinsi cinayətlərlə əlaqədar yetkinliyin müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-tibbi ekspertizanının keçirilməsi məcburidir (Azərbaycan Respublikası CPM 140-cı maddəsi).

Sual 3. CİNSİ CİNAYƏTLƏRİN İSTİNTAQI İLƏ ƏLAQƏDAR MÜSTƏNTİQİN HƏYATA KEÇİRDİYİ PROFİLAKTİK TƏDBİRLƏR

Cinayətlərin törədilməsinə şərait yaradan halların müəyyən edilməsi və aradan qaldırılması problemləri CPM-in 221-ci maddəsində öz əksini tapıb.

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar müstəntiqin həyata keçirdiyi profilaktik tədbirlər, vətəndaşların şəxsi-intim həyatlarına toxunduğundan, özünəməxsus xüsusiyyətlər ilə fərqlənir. Belə ki, bu növ cinayətlər üzrə zərərçəkmiş şəxs baş vermiş hadisənin ictimaiyyətin müzakirəsinə çıxarılmasının ətrafdakıların, hətta bəzi hallarda yaxın qohumlarının xəbər tutmasının əleyhinə olurlar.

Müstəntiq cinayət baş vermiş ərazidə cinayətkarlığın strukturunu və intensivliyini öyrənir, ümumiləşdirərək, təhlil edir. Təcrübə göstərir ki, cinsi cinayətlər əhalinin mədəni istirahət vaxtının keçirilməsinin zəif təşkili, sərxoşluq və narkomaniyanın geniş yayıldığı, xuliqanlıq və ya cinayətkarlığa qarşı mübarizənin şəif aparıldığı ərazilərdə daha çox baş verir. Yuxarıda göstərilən subyektiv amillərlə yanaşı obyektiv amillər də (küçə və parkların qaranlıq olması, yaşayış tikintisinin ətraf mühitdən təcrid vəziyyətdə olması – telefon xəttinin olmaması, cinayətkarlar tərəfindən faydanılan şərait kimi qiymətləndirilə bilər.

Zorlama cinayətlərinin əksəriyyəti zərərçəkmiş şəxsə məlum olmayan cinayətkarlar tərəfindən əsasən açıq sahələrdə (küçədə, meşədə, parkda və s.) sutkanın qaranlıq vaxtı törədilir. Bu cür şəraitdə zərərçəkmiş şəxsin kömək üçün heç kimə müraciət edə bilməməsi, yaranmış səs-küyü heç kimin eşidə bilməyəcəyi cinayətkarlar tərəfindən şüurlu surətdə dərk edilir və cinayətin törədilməsində şərait kimi istifadə edilir, buna görə cəzasız qalacağına inam verir.

Cinsi cinayətlərin törədilməsində ümumi xarakterli zərərçəkmiş şəxslərin özlərinin həddindən artıq ehtiyatsızlığı, yaranan təkliflərə tez uymaları, yaranmış təhlükədən şübhələnməməsi və s. qəbul edilir.

Azyaşlılara qarşı törədilən cinsi cinayətlərdə isə onların üzərində lazımi valideyn nəzarətinin olmaması əsas şərat kimi çıxış edir. Belə ki, istintaq təcrübəsinin təhlili göstərir ki, azyaşlı (üç yaşından on yaşınadək) qızların zorlanması ilə əlaqədar, cinayətin törədilməsinə şərait valideynlərin onların tək, nəzarətsiz küçədə, parkda və s. qalmaları olmuşdur ki, bundan istifadə edən cinayətkarlar müxtəlif bəhanələrlə, yalandan vədlər verməklə (konfet, dondurma almaqla, avtomobildə gəzdirməklə) uşaqları lazımi yerə apararaq, öz mənfi niyyətlərini həyata keçirirlər. Digər hallarda valideynlər uşaqlarını gecə vaxtı kafe, restoran, diskoteka və s. yerlərə getmələrinə məhəl qoymur, beləliklə, törədilə biləcək cinayətin iştirakçısına çevrilir, sonradan peşiman olsalar da artıq gec olur.

Cinsi cinayətlərlə əlaqədar cinayətkarların formalaşmasına kömək edən şəraitdən danışarkən isə əsasən digər şəxsiyyət əleyhinə törədilən cinayətlərin törədilməsinə sövq edən əsas faktorlar kimi sərxoşluğu, mədəniyyətin aşağı səviyyədə olması, hüquq düşüncəsinin məhdudluğu, yüksək insani-mənəvi dəyərlərin olmaması və s. göstərmək olar. Hörmətli KURSANTLAR, aşağıda göstərilən profilaktik tədbirlərin əsas məqsədi yaranmış problemə dövlət orqanlarının, ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmək, cinayətkarların beynində kök salmış hüquqa zidd əməllərə meylin məhv edilməsi, şəhərin (kəndin) abadlaşdırılması (küçələrin salınması, işıqlandırılması), infrastrukturun inkişafı və s. könüllü xalq drujinaçıların fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi, gənclər arasında təlim-tərbiyənin yüksəlməsindən ibarətdir.

Cinsi cinayətlərin törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraiti müəyyən etdikdən sonra müstəntiq bu növ cinayətlərin gələcəkdə bir daha

təkrar olunmasını xəbərdar etmək, qarşısını almaq məqsədilə profilaktik tədbirlər həyata keçirir.

Bu növ cinayətlərin törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitləri aradan qaldırmaq üçün müstəntiq kompleks prosessual və təşkiati-təbriyəvi tədbirlər həyat keçirmək məqsədilə plan tərtib edir və bütün profilaktik fəaliyyət bu planla nizamlanır.

Bu tədbirlər konkret cinsi cinayətlə, yaxud qarşılıqlı əlaqədə olan cinayətlər qrupu ilə (xuliqanlıq və zorlama) əlaqədar aparılan istintaq prosesində həyata keçirilə bilər.

Bir halda valideynlər arasında azyaşlı uşaqların nəzarətsiz qalmaması ilə əlaqədar izahedici söhbətlər aparılır.

Digər halda azyaşlı məktəblillərin məktəbdən uzaqda yerləşən yaşayış sahələrində piyada məsafə qət etmələrini avtonəqliyyatın ayrılması məqsədilə (və ya məktəb-ev arasında marşrutun dəyişdirilməsi, yol meşədən, kriminogen ərazidən keçərsə) əlaqədar tədbirlər görülməlidir.

Məktəblərdə müəllimlər arasında xəbərdaredici işin təşkili təbirləri. Bu işin nəticəsində müəllimlər hər yaş qrupuna müvafiq olaraq məktəblilər arasında izahedici xəbərdaredici məlumatlar təbliğ edirlər (tanımadıqları kişilərə etibar etməmək, ya da şəxslərdən bəxşeyşlər almamaq, evə qayıdarkən marşrutlardan yayınmaq və s.).

Bəzən küçələrin, parkların işıqlandırılması suallarının həlli üçün təbirlər görülməsi zərurəti yarana bilər. Polis orqanlarına ictimai asayişin mühafizəsini yaxşılaşdırmaq, lazımı yerlərdə pastilərin yerləşdirilməsi, piyada, avtomobildə xidmət aparan səyyar polis qruplarının marşrutlarının dəyişdirilməsi və s. tədbirlərin görülməsini təklif etmək məqsədəuyğun hesab edilir. Bu tədbirləri həyata keçirmək üçün müstəntiq Azərbaycan Respublikası CPM-in 63.1-ci maddəsində göstərilədiyi kimi dövlət orqanına, ictimai təşkilata və ya vəzifəli şəxsə təqdimat göndərir.

Təqdimat inandırıcı olmalı, işin materialları əsasında tərtib olunmalı, cinayətin bütün hallarını, törədilməsinin səbəb və şəraitini, onların aradan qaldırılması üçün tövsiyə edilən tədbirləri əks etdirməlidir.

Təqdimatda qanunla icra olunma müddəti və tövsiyə edilən tədbirlər götərilir ki, əgər yuxarı instansiyalı orqana göndərilirsə və ya iş materiallarından əlavə digər məlumatlardan istifadə olunmuşsa, onda təqdimat müvafiq nəzarətedici prokuror tərəfindən də imza edilməlidir. Təqdimatın bir nüsxəsi cinayət işinə tikilir, bir nüsxəsi isə prokurora göndərilir. Əgər cinayətin törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitin aradan qaldırılmasında digər tədbirlər görülmüşsə, bu haqda arayış tərtib olunaraq, ittihamnaməyə əlavə edilir.

Bu növ cinayətlərin pofilaktikası məqsədilə müstəntiq konkret iş üzrə cinsi cinayət törədilmiş müəssisə (məktəb, texniki peşə məktəbi, idman cəmiyyəti və s.) əməkdaşları qarşısında aşkar edilmiş çatışmamazlıqları aradan qaldırmaq vəzifələri qoruyub, cinayətkarlara qarşı mübarizədə ictimaiyyətin imkanlarını və iştirakının formalarını açıqlayır.

Həmçinin, müstəntiq, profilaktik tədbirlər kimi yerli radioqovşağı, televiziya vasitəsilə çıxışlar edir. Mətbuatda məqalələr dərc etdirir, müxtəlif qəzet və jurnalların jurnalistləri üçün press-konferensiyalar təşkil edir və s.

Əgər müstəntiq verilən təqdimatdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün 1 aydan artıq vaxt tələb olunursa, bu haqda müstəntiqə icranın son müddəti göstərilməklə, yazılı məlumat verilir.

Vəzifəli şəxslər müəyyən edilmiş müddət ərzində təqdimata baxmazlarsa (gösərilmiş təbirlər həyata keçirilməzlərsə), onda müstəntiqin vəsatəti əsasında prokuror bu şəxslərin məsuliyyəti məsələsini həll etməlidir.

NƏTİCƏ

“Cinsi cinayətlər ilə əlaqədar istintaq metodikası” mövzusu üzrə mühazirəni yekunlaşdıraraq, aşağıdakıları tezis formasında göstərmək istərdik:

1. CAX üzrə:

- bu növ cinayətlərin obyektivi şəxsin cinsi fəaliyyət azadlığı normal cinsi inkişafı səhhətidir;

- bu növ cinayətlər fəal hərəkətlərlə törədilir ki, bu da obyektiv cəhəti təşkil edir;

- bu növ cinayətlər üzrə subyektiv 15 yaş həddinə (AR CM – 150) (AR CM – 149) və 16 yaş həddinə (qalan digər cinsi cinayətlər üzrə) çatmış, fiziki, analoji şəxslərdir;

- subyektiv cəhətdən bu növ cinayətlər düzünə qəsd formasında cins ehtirası, təmin etmək, qisas, rüsvay etmək və s. motivi ilə həyata keçirilir.

2. Bu növ cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası özündə aşağıdakı ünsürləri birləşdirir: cinayətin törədilmə, gizlədilmə üsulu, yeri, vaxtı, şəraiti, cinayətkarı və zərərçəkmiş şəxsi xarakterizə edən məlumatlar, xarakterik izlər və bu ünsürlər arasında qarşılıqlı əlaqə.

3. Cinayət işinə başlamanın özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Belə ki, digər cinayətlər üzrə ibtidai istintaqdan və məhkəmə baxışından fərqli olaraq, bu kateqoriya işlər üzrə prosesual istisna tətbiq edilir. Cinayət işinə zərərçəkmiş şəxsin razılığı olmadan başlamaq (AR Cinayət Məcəlləsinin 149-cu mad. 1-ci hissəsi) və məhkəmə baxışının qapalı keçirilməsi.

Bu növ cinayətlər üzrə xarakterik ümumi fərziyyələr spesifik xüsusi fəaliyyətlərlə yürüdüür.

4. Cinsi cinayətlər üzrə planlaşdırma adətən yazılı aparılır və üç əsas mərhələlərdən ibarətdir.

5. Bu növ cinayətlər üzrə keçirilən ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin özünəməxsus xüsusiyyətləri, taktiki və psixioloji incəlikləri vardır. Bu

istintaq hərəkətləinə aiddir: zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi, şəxsi müayinə, paltarların müayinəsi, hadisə yerinin müayinəsi, dindirmə, axtarış və götürmə məhkəmə ekspertizalarının təyin edilməsi və s.

6. Cinsi cinayətlərin istintaqı prosesində müstəntiq aşağıda göstərilən kompleks profilaktik tədbirlər həyata keçirilir:

Təqdimatlar vermə: valideynlər arasında azyaşlı uşaqların nəzarətsiz qalması ilə əlaqədar izahedici söhbətlər aparmaq, məktəblərdə, müəssisələrdə və s. yerlərdə mühazirələrdə çıxış etmək, radio, televiziya və s. elektron-informasiya vasitələrində məlumatlar səsləndirmək, göstərmək, qəzet, jurnallarda məqalələr çap etdirmək, geniş ictimai rezonans doğurmuş cinsi cinayətlər üzrə istintaqın nəticələri ilə əlaqədar mətbuat işləri üçün press-konferensiyalar təşkil etmək.